
Eesti väikepankade kiire laenukasv toob kaasa riske

20. oktoober 2022

Eesti pangandussektorit valitsevad jätkuvalt kolm suurt panka, ent nende kannul rühivad väiksemad. Rühivad nii, et see paistab silma. Eesti väikepankade laenude turuosa paisus 2022. aasta teise kvartali lõpuks 18,2%-ni, olles aasta varem veel 15,5%. Luminori Läti ja Leedu filiaale arvestamata olid vastavad turuosad 24,3% ja 20,6%. Seega väikepangad haaravad suurtelt hoogsalt turgu. Siit järeldub, et väikepankade laenukasv on oluliselt, isegi kordades kiirem kui suurpankadel. Eesti väikepankade laenumaht kasvas koondina teises kvartalis eelmise aasta sama ajaga võrreldes 32%, suurpankadel 7,6%.

Ühelt poolt peegeldab kiire laenukasv väikepankade ambitsiooni ja leidlikkust – nad otsivad innukalt kliente ja leiavad ärivõimalusi ka sealt, kuhu suurpangad eriti ei vaata. Edukad pangad on Eestile mitmel moel kasulikud - nad panustavad meie majandusarengusse ja erinevate maksude näol ka näiteks riigieelarvesse. Seega ei saa me väikepankade rolli meie majanduses ja ühiskonnas kuidagi alahinnata. Nii väljastasid väikepangad teise kvartaliga lõppenud aasta jooksul näiteks 40% Eesti pangandussektori aastasest laenumahust (ja isegi natuke üle poole, kui Luminori Läti ja Leedu filiaalid arvestusest välja jätta).

Teiselt poolt tekitab väga kiire kasv ka teatud murekohti ja küsimusi. Siin võib välja tuua kaks olulist kiire kasvuga kaasnevat otsest riski:

- Krediidirisk – kiire kasv võib seostuda madalama laenukvaliteediga
- Kapitalirisk – kiire kasv kipub vähendama kapitalipuhvreid (suhtena riskivaradesse)

Riskijuhtimine võib jääda tahaplaanile

Nende kahe riski kõrval tasub eraldi toonitada ka panga riskijuhtimise süsteemidega seotud murekohti, sest fookusesse seatud kiire laenukasv võib riskijuhtimise süsteemidelt vähem või rohkem tähelepanu endale haarata. Tahaplaanile jäänud riskijuhtimise tulemusena võivad panga erinevad üksikriskid, aga ka üldine riskitase soovimatult kõrgeks kujuneda.

Finantsinspektsiooni ülesanne on hoida pangandussektor ja finantssüsteem laiemalt stabiilse ja usaldusväärse ning kaitsta seeläbi ka pangas hoiustatud raha. Peamisteks Finantsinspektsiooni tööriistadeks on siin kapitalipuhvrite nõudmine ja pankade kohustamine näiteks sise-eeskirju muutma. Selle viidatud ülesande täitmise kriitilisteks sisulisteks eeldusteks on aga hea krediitkvaliteet ja ka sellega seotud tugev kapitalibaas. Kui pank annab laenu kliendile, kes ei suuda seda tagasi maksta, tekitab see kahjumit ja sööb panga kapitali. Kui selliseid laene on liiga palju, ei pruugi panga enda olemasolevast kapitalist tegevuse jätkamiseks enam piisata. Meenutagem siinkohal madala kvaliteediga laene andnud ja 2007-2009 finantskriisis hätta sattunud või pankrotti läinud panku näiteks USAs, Iirimaa, Kreekas ja mujal. Eesti pangad olid ka siis õnneks piisavalt tugevad ja tulid kriisist edukalt läbi. Seega survestab väga kiire laenukasv panga kapitalipositsiooni nii otseselt kui ka kaudsemalt krediidiriski realiseerumise kaudu.

Eesti väikepankadega on seni hästi - krediitkvaliteet on hea ja kapitalipuhvrid ületavad vähem või rohkem nõutut. Samas, nagu viidatud, tekitab kiire laenukasv muude tegurite samaks jäädes olukorra, kus panga oma kapitalimaht muutub riskivaradega (laenumahuga) võrreldes väiksemaks. Headel majandusaegadel pole sellest üldiselt suuremat lugu, sest ka nõrgemad kliendid suudavad laene teenindada ja nii jäävad kapitalipuhvrid puutumata. Majanduskeskonna pöördumisel tulevad nõrgad kohad aga välja ehk majanduskriisis muutub heal ajal antud laenu kvaliteet ja kogutud kapitalimaht äärmiselt oluliseks. See on ka põhjus, miks Finantsinspektsioon pankade tegevusel erinevate meetmete abil kogu aeg silma väga tähelepanelikult peal hoiab ja pankade tegevust ka suunab.

Olulised on head kapitalipuhvrid

Pangal on kasvu finantseerimiseks ja piisava kapitalibaasi hoidmiseks muidugi võimalik vajadusel lisakapitali juurde hankida. Kapitali on põhimõtteliselt võimalik kaasata ka siis, kui laenukahjumid lõikavad kapitalipuhvreid juba õhemaks. Samas on seda ühel halveneva krediitkvaliteediga pangal majanduskriisi tingimustes keerulisem teha, sest ettevaatlikumaks muutunud investorid ei pruugi soovida oma raha enam nii kergesti välja anda või teevad seda kalli hinna eest. See asjaolu joonib piisavate kapitalipuhvrite olemasolu vajaduse ka headel aegadel veelgi alla. Majanduskriisis on

krediidikvaliteedi ja kapitalipuhvrite loomisega tegelema hakata selgelt hilja.

Finantsinspeksioon on muuhulgas kõrgendatud tähelepanu pööranud ka väikepankade riskijuhtimise süsteemidele, utsitanud kiire kasvuga panku neid täiustama. Riskijuhtimissüsteem ise koosneb erinevatest komponentidest, sidudes tervikuks panga riskijuhtimise strateegia, protsessid, aruandluse, ning määratledes näiteks ka riskitaluvuse ülempiirid, riskide tuvastamise, mõõtmise ning seire korralduse, riskide maandamise põhimõtted jne. Siit järeldeb, et riskijuhtimissüsteem toimib praktikas tänu nii IT-lahendustele kui ka vastavatele struktuuriüksustele ehk pangatöötajatele. Seejuures rakendub riskijuhtimissüsteem ka krediidiriskile kui ühele riskikategooriale. Seega mõjutab selle süsteemi kvaliteet otseselt ka krediidikvaliteeti.

Finantsinspeksioon suunas väikepanku kaitsevalli tugevdama

Tõhusamad kontrollisüsteemid aitavad pangal niisiis muuhulgas suurema tõenäosusega üles leida ka need kliendid, kes raskematelgi aegadel suudavad laenu teenindada. See mõjubki krediidikvaliteedile muidugi positiivselt. Samuti on Finantsinspeksioon võimalikke negatiivseid majandusarenguid silmas pidades viimaste aastate jooksul oluliselt tõstnud (ja plaanib veelgi tõsta) väikepankade kapitalinõudeid ehk suunanud väikepanku tugevdama ka oma n-ö täiendavat kaitsevalli. Korralik kapitalibaas on oluline, kui krediidikvaliteet alaneb ehk makseraskustesse sattuvate klientide hulk ja halbade laenude maht suureneb. Need samad kapitalipuhvrid aitavad sellisel juhul võimalike laenukahjumitega toime tulla, neid piltlikult öeldes endasse imeda. Hoiustajate raha on seejuures lisaks eelnevale kaitstud veel ka riikliku garantiiga ehk Tagatisfondi vahenditega (kuni 100 000 eurot ühes pangas).

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Eesti väikepangad on kiiresti kasvanud laenumahtude abil andnud olulise panuse Eesti majanduse elavdamisse ehk tekitanud sel viisil erinevaid võimalusi nii ettevõtetele kui eraisikutele, aidanud elu paremaks muuta. Samas seostub see kiire laenukasv ka suuremate riskidega, mida Finantsinspeksioon aitab pankadega koostöös pidevalt kontrolli all hoida. Selle töö vajadus ja olulisus ilmneb eelkõige keerulistel aegadel. Praegu tundubki, et just keerulisem aeg meid ees ootab. Nii väljastas näiteks Euroopa Liidu sõltumatu institutsioon ESRB ehk Euroopa Süsteemsete Riskide Nõukogu 22. septembril muuhulgas ka majandusväljavaate halvenemise tõttu suurenenud krediidiriski hoiatuse. Sarnased ootused ja hoiatused kinnitavad üheselt, et keerulisemaks ajaks valmistumine on olnud ja on ka edaspidi õige tee.

Finantsinspeksiooni finantsanalüütik Tarvo Vaarmets, Phd